САНА ОПОХ

ХАҺЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 147 (7220) ● 1991 сыл, Ахсыныны 10 күнэ. Оптуорунньук ● Сыната 8 харчы

Тиэйэр-таһар үлэлэр ДНЕВНИКТЭРЭ

Бастакы колонкаҕа — от, концентрированнай аһылык тастан тиэллиэхтээҕэ, иккискэ — тиэлиниэ (тоннанан)

Карл Маркс	890	—
Субуруускай	1018	—
Эрилин Эристиин	3965	—
«Чурапчы»	2643	50
«Мугудай»	1004	16
«Бахсы»	1656	24
«Мыҥдаҕаайы»	—	—
Оройуон үрдүнэн:	11174	90

Итн 11174 тонна аһылыктан 6008 тонната — от. Ол улахан ангара Золотинкаттан аҕалыллыахтаах. Онно от, бурдук былдьаһык. Ким урутаабыт, үчүгэй тэрээһиннээх эрэ тиксэр балаһыанньалаах. Онон ылыахтаах оту чемохтөөн, престэн автомашиналар тиийиллэригэр бэлэмнээн көрсөргө совхозтар бригэдэлэрэ, техникалара наадата үөскээтэ.

Оннук тэрээһин суох буолан, бастакынан кини автопарктан «Бахсы» совхозка анаан барбыт 6 автомашина от онуугар бурдук аҕалбыта. Совхоз бэйэтэ кэлин 3 автомашинаны ыыппыта итн 24 тонна оту аҕалла. Иннинээҕи 11 кырыныыта таах хаалла. «Мугудай» совхоз үстэ кырынан 16 тонналаах.

Тыа хаһаайыстыбатын управлениета.

Райсовет президиумугар

Хаһаайыстыба ханнык көрүнгэ ордугуй?

Ахсыныны 5 күнүгэр райсовет президиума «Оройуон совхозтарыгар хаһаайыстыбаннай - экономическай реформаны ыытыы дьаһалларын туһунан» тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начальника С. И. Яковлев туруорбут боппуруоһун дьүүллэстэ.

Хаһаайыннаһын саҥа формаларын көрдөөһүнүгэ, бас билии суолун тобулуннуу төрүөт буолар Сокуоннар, правительство аналлаах уураахтара тахсыталаатылар. Саха ССР Бас биллиигэ уонна приватизацияҕа государственнай комитета бу соторутааҕыта коммуналлай бас билиини салайыы отделыгар кубулутуулунна.

Итиэннэ уонна Саха ССР Министрдэрин Советын алтыныы 25 күнүнээҕи уураах олоҕуран, оройуон совхозтарыгар хаһаайыннаһын саҥа форматын талыыга үлэ коллективтарын уопсай мунньахтара буоллулар. Боротокуоллар түмүллэн хайа хаһаайыстыба ханнык суолунан барыахтааҕа президиум бигэргэтиллэр киллэрилиннэ. Карл Маркс аатынан совхоз уонна Килэҥки арендная предприятиета баһыннай хаһаайыстыбалар ассоциацияларын, табаарыстыбаларын тэриллэргэ. Субуруускай аатынан уонна «Мыҥдаҕаайы» совхозтар нэһилиэктэриттэн коллективнай предприятиелэрэ баараҥ быһаарыныылара үгүс мөкүүрэ суох бигэргэтиллиннэ.

Оттон «Мугудай» совхоз Төлөйдөөбүү отделениетын рабочайдарын уонна специалистарын уопсай мунньаҕын совхозтан арахсан туспа коллективнай хаһаайыстыба буоларга быһаарыыта ааҕыллыбыт ылбата. Онуоха Россия правительствотын уонна республика Тыа хаһаайыстыба, тыгар уонна аска-үөлүү министерствотын аналлаах субэлээһиннэрэ төрүөт буоллулар. Олорго этиллэриниэн, сылгы иитиитигэр идэтийэр, сылгы заводтаах хаһаайыстыбаларга приватизация эбэтэр государство бас билиититтэн таһаарыы сатаммат эбит. Маннык сылгы завода республикаҕа иккиэйэх эрэ. Онон, саха бороруода сылгытын иитиини сайыннарар сыалтан, «Мугудай» совхоһу онуган хаалларарга диэн буолла.

Оттон бүтэһиктээхтин быһаарыны илии Эрилин Эристиин аатынан, «Чурапчы», «Бахсы» совхозтарга уопсай мунньахтары бу ыый 10 күнүгэр диэри түмүктээн, боротокуоллары райсовет президиумугар түһэрэ охсоллоругар хаһаайыстыбалар директордара эбээһинэстэннилэр. Иитиннэрии быһыытынан Эрилин Эристиин аатынан совхоз совхоз конференциятынан бу структуранан үлэлээн эрэргэ быһаарымныта этиллиннэ. Оттон «Чурапчы» уонна «Бахсы» совхозтарга билигин да мөкүүрдээх, ыйаанынга турар боппуруостардаахтар. Ол чуолкайданыахтаах.

Баһыннай хаһаайыстыбаларынан, коллективнай предприятиелэрэнэн үлэлиэхтээх коллективтарга ахсыныны 10 күнүгэр диэри тэрээһин мунньахтары ыытан, бэйэлэрин истэриттэн салайааччылары, юридическай өртүнэн толору бырааптаах саҥа салайар органнары таларга сүбэлэннэ. Онуоха В. П. Чичигинарова, А. В. Ефремов, И. И. Филиппов, К. И. Федоров сорудахтаныллар. Биллиҥ баар сүрүн фондаларын саҥа тэриллэр үлэ коллективтарыгар үйэ-саас тухары сыһыарарга республика правительствотын коммуналлай бас билиини салайыыта отделыгар көрдөөҥ түһэрэргэ ураахтанна. Эмиэ маннык саҥа структуралар салайааччылара быыбарданыахтарыгар уонна юридическай күүстэриигэр киирэхтэриигэр диэри барыы салаатаны совхозтар биллиини директордара сүгэллэрин уонна үп-харчы, атын да материальнай средстволар хамсаһыннарын барыы түгэннэрин үлэ коллективтарын салайааччыларын кытта сүбэлэһэн оҥоруллоро наадатын туһунан ыйылынна. 1992 сыл тохсуннуу 1 күнүгэр диэри бу саҥа тэриллэр структуралар бары ирдэнэр документтэрэ райсовет президиумугар регистрацияҕа киллэрэхтээхтэр.

Көрүллэр боппуруос балачча чуолкайдамыт эрдэ итиннык быһаарылынна. Оттон ойдөөмэт, бүтүн суһал быһаарыыны эрэйэр түгэннэргэ үөскэт кэпсэтии буолла. Холобур, государство бас биллиититтэн таһаарыллар ити саҥа структуралар бородуукуоскуйаларын төбө хаамыытын хайдах ханна батараллар, онуоха туох аҕалыыахтарай? Бу үгүстэри долгутар кэпсэтиигэ саҥа структуралар представителлэрэ туганныга биллиэр диэри оройуоннаах эт-уут комбинатыгар дуогабарынан туттаран эрэргэ былаанналларын эттилэр. Онуоха ханнык да хартыс суох буолуохтааҕа чуолкайданна.

Совхоһунан, государственнай структуранан хаалааччылары, нэһилиэнньэни бүтүннүүтүн дарааны госзаказ кэлэр сылга баар буолуута интэриэнирэтэр. Онуоха совхозтар үс нэммини сылга оҥорбут бородуукуоскуйаларын орто көрдөрүүтүттэн таһаран, ол 70 бырыыныгар госзаказ олохтонуохтааҕа чуолкайдык этиллиннэ. Баһыннай хаһаайыстыбаларынан бэйэлэр коллективтар салааччылара эмиэ оҥоһуллар бородуукуоскуйаны быыылгы каэмэйиттэн ыччаппат курдук үлэлиргэ суоттаналларын биллэрдилэр. Ол арай райсоветынан киниэнэн оройуоннаах хаалларыллыах таабыт үгүстэр саҥаттылар. Ити механизма өссө да толкуйданыахтаах. Бу боппуруоһу эмиэ райсовет президиумугар көрөргө быланнаннар.

Нэһилиэгиэн барааччылар миэстэҕэ бир былаас, салайар орган, атынык эттэхтэ, бары экономическай, социальнай боппуруостарынан дьарыктанар сельсовет эбэтэр муниципальнай салаата баар буолуохтааҕын утарбаттар, төтөрүтүн, оны ойүүр этиллэрдээхтэр. Бу эмиэ туспа боппуруос.

Президиум, итиннык боппуруостарга чуолкайдаһыннары, сүбэлэһиннэри оҥорон туран, туруоруллубут боппуруоска ураах ылынна. Кылаабынайа, дьон бэйэтэ талан ылбыт бас биллиини көрүгүн хаччахтаабакка көҥүллүн үлэлиритэр кыах биэрэргэ дьулуста.

Сүөһү кыстыга

ҮҮНЭР КҮҢҢЭ ЭРЭЛ КЫЫМНААХ

«Чурапчы» совхоз кыстыкка сүрүн кыһалҕата — оту эбии булуннуу. Тастан 800 тонна оту булан-талан аҕалыннаҕына эрэ дьылы туоруур кыахтаах. Сүбэсаргы, күннээҕи түбүк ити кыһалҕаттан саҕаланар.

Совхоз Килэҥкитээҕин предприятиетыгар 240-са тонна от тиийбэт диэн аҕаллар. Ону булууга хара күүҥүгүттэн кэлиннбарыы ыраппыт. Эрдэ кэпсэтиилээх «Нерюнгри» совхозтан ылыахтарын, бэйэлэрэ бүтэһиктээхтин быһаарыны илистэр. Кыаллыбыт, Якутскай тулатынааҕы, оройуоннартан буларга суоттаналлар. От маннык баар биэс баһыннай хаһаайыстыбаларыгар эмиэ тиийбэт. Ол дьон ыырдара да кыараҕас, онон кэлэ-бара сатаан баран, чуурдарын биэрэн, мунур үөһүгар оройуоннааҕы хаан-уруу ассоциацияларын эрэ эрэнэллэр, Оттон онно ыты-чып, эрэнэрэр сурах-садьын суох.

От аһылык кырымчыта фермаларга сыыһыттахха өссө биллэр. Илин Намаҕа иккки хотонунан субаннар туралларр. Бу И. Н. Коркин арендная коллектива көрөр сүөһүлэрэ. Предприятие 200-чэкэ бороскута эмиэ манна турар.

— Күһүөрү бэйиэ буолан 400-чэкэ сүөһүнү көрбүппүт, биллиҥ уопуссаттан кэлэҥнэр, сорохтор сүөһүнү уотууттан босхолоннор эбии дьон кэлэн саҥа ахсыа буоллубут. От букатын кэмчи. Сүөһүгэ 4 кг от бэриллэр эрээри, тото-хана аһаабаттар, комбикорм хоччорхойдуу салаттыллар, — диир быйыл төрдүс сылын үлэлиир Иван Коркин.

Сорох эрээт сүөһүлэрэ ходуулга ыһаммакка нэбиэ туралларын, сыталларын көрдөхтө, төппөтөрүн өччо итаҕайыа суох курдуумуй. Ону «бүгүн эбэх от киирбит» диэн быһааралар. Оту, бурдуу сүөһү баһыннааҕы муостаҕа кутан аһаталлар. Долборук, хорууда эҥин диэн мэлигир. Уулаталларыгар эрэ аҕыйах хорууда аахтарын кэриталлэр эбит. Үлэ барыта илиннэн толоруллар. Нөҕүөм оҕуһунан таһаарыллар. Ис-тас үлэҕэ арахсыы суох, тутуспутунан үлэлиллэр.

Маннык үс хотонунан кыстатыллар. Бу П. Ф. Максимов арендная коллективын сүөһүлэрэ. Кыбыыларыгар аҕыйах рулон оттоохтор. Олортон биирэ хотон иннигэр турарын көрдөххө, кытаанаҕа, чиҥэ сүр. Маннык-маннык оту астаһалларыгар да биириэ сүтэрии умнубакка саналлар, «Сүгэнэн эрэ арааран, эттээн сүөһү айаҕар тиэрдэбит. Сороҕор ыйаанына тахсыспат. Биирдиилэрэ 3-түү центнердээх рулоннар. Ону биир сырыыта 50-са сүөһүгэ уурабыт. Үрэлиннэриэ, аны биир атырдьаҕы 10-са сүөһүгэ тиэрдэр кыһалҕа эмиэ баар», — диэн буолла. Эбии аһылыктара эмиэ комбикорм эрэ. Ону хоччорхойдуу салаталлар эбит эрээри, буллуга иккис нэдиэлэтигэр барбыт. Итиэр системалара тоҥон, быйыл ордук эрэйдэммиттэр. Сылаас уу эҥин диэн туттуллубат. Сүөсүһүттэр уларыттар сирдэрэ, атын да хосторо уонна аттынааҕы Сүөсүһүт дьиэтэ тоҥон туралар. Сырдатыналларыгар электроламپалара алдьана турара — биир моһуоп. Онон «Эрэмньи» хотонугар испинэс уотунан кириэн таҕыстыбыт. Үлэһиттэр, кырдьык, эрэйдэммиттэр.

Аһылык кырымчыта маннынна тута биллэн эрдэҕэ. Ыам таҥнары түһэ турар, ынах уолар. Маннык-маннык сыттыыллыбыт ынахтарыттан ангардарын кэриҥнэ эрэ сыппайаллар. Хайа да хотонго күҥнэ биирдэ ыыллар. «Сүөһүнү таах эрэйдээн, нэһилэ турар өртүлэрин ыабатах да кө» диэччилэр эмиэ баалла. «Оппут тиийбэт үһү, онон кэмчилээн аһатабыт» диэллэр балаһыанньаны билэччилэр. Билэлээччилэр да суох буолбатылар. «Предприятие аны 240-са тонна оту атыылыстаҕына эрэ табыллыбыт үһү. Булбатаҕына, тохсуннуттан бэйэбитигэр ыыталаан биэрдэхтэриэ буоватын мэлийэбит. Арай кэтэхтэ оттоох өртүлэрэ хайдах эмиэ ыстатыыхтара» диэллэр олор.

Ол эрээри маннык атын хаһаайыстыбалартан биир уратылаахтарын баллэтиир тоҕоостоох. Ол кэлэр сыл тохсуннуттан бары тутуспутунан баһыннай хаһаайыстыбаларынан бэрэрга бигэ быһаарыныылаахтара буолар. Бу бэйэтэ туспа кэпсээн буолуох этэ эрээри, онуоха тэнийбэккэ эрэ, ол эрэл кыыма бүгүн кыаттыырын, ыстыгы туоратыыга бөҕөх саананы саҕарын этэр сөп. Ол да иннин буолуо, фермаларга дьон саная кэлэн, баар ыарахаттарга сигэммэккэ үлэлиирэ хараҕа быраҕыллар. Быһата, хас биирдии үлэ учаастагын иннин тус эпиэтинэс улахан. Ол кыайтарбата, бу итэҕэс диэн сигэнии эбэтэр мунуу-тэнии, саная түүннүтэ кэстүбүт.

Предприятие да салаатата, специалистара бүгүн-күлэхпит - сарсыҥнылаахпыт диэн сүөм туспэнэ, тоттөрүтүн, маны тобуллахха ордук буолуо, ону тэрийдэхха табыллыыһы диэн саанаан салайтаран үлэлии-хамсыы сылдьаллар. Атыыга оту буларга суоттаналлар. Хойутаабыттара диэн бэйэҕэ табыгастаах, хайата барыстаах өртүн толкуйдааһынарыттан буолбут. Туспа арендная предприятие буоланнар, быһа сибээстэ тахсалларыгар бырааптара ыанньыбыт. «Дойду лимитед» акционернай хампаанньаҕа уонна оройуоннааҕы «Агроснаб» предприятиеҕа учредитель быһыытынан туралларр, Якутскайдааҕы брокерскай хонтуораны кытта эмиэ ыыса сибээһи тутуһаллар эбит. Ити саҥа сулууспалар ноҕүө оту булууга тиэйтэриигэ көмө ылыахтарын да сөп. Быһата, бэйэҕэ үүт-аан бүөлэннэҕинэ, сибээстэһэр, кэпсэтиһэр тирэхтээх курдуктар. Бэйэни салайыыыга бөҕөхтүк киирбиттэрин совхоһу кытта сыыһыннарыгар көрүөххэ сөп. Ол курдук, ааспыт сыл сааһыттан ыла совхоз оройуута суох бэйэлэрин бэйэлэрэ көрүнэ олороллор. Бородуукуоскуйаны оҥоруута, государствоны наада аахсыыта совхоз бары отделениелэриттэн лаппа үчүгэй көрдөрүүлэхтэр.

Баһыннай хаһаайыстыбаларынан барыы саная хоту буоллаҕына, маннык ыстын эссе улахан «ыарыыта», муҥа-таҥа суох аанан сөп. Дьон саная кэлэр үлэтэ хаһан бөҕөрөр түмүктээх буолар.

С. СМИРНИКОВА.

Ахсынньы 20 күнэ—Саха ССР Президенин быыбара

ҮЛЭ КИҺИТЭ, КИҺИ КИҺИТЭ

Киниэн көрдохпүнэ эбэтэр кини туһунан кэпсэтиини иҥнитээхтик тоҕо эрэ «сиҥнэ суох мас үүмэт» диэн бартээхэй ос хоһоонун саҥаан кэлэбин уонна кин ниэйбэр алаас саҕатыгар аалуук мас лаглаччы үүмэн турара көстөрүгэ дылы. Итиҥ аал луук масна өрүү дьон ортотугар, өрүү үлэ үөһүгэр сылдьар Михаил Ефимовичы таҥнан көрөбүн. Он буоргa өтөн кирбит итиҥ аарыма мас сиҥнин күрдүк. Михаил Ефимович өйөбүл тирэҕэ республика үлэһит дьонугар буоларыгар мин олох саарбахтаабаппын. Онон да буолуо, сотору-тааҕыта биир бөрө билэр киһим көрсө түһээт: «Дьэ, доҕоор, «Молодежь Якутии» хаһаакка Михаил Ефимович туһунан надзаннаах ыстатыйа тахсыбыт. Президент быыбара буолаары турдаҕына дьон өйүн-санаатын булкуйар ыстатыйа буолбут», — диэбитин уолуйуйа истибэтэҕим. «Ойуурдаах куобах охтон биэриэ суоҕа» диэн ос хоһоонунан салайтаран эрэх-турах саналаахпын биллэрбитим. Ити буда сатаан суруйуохха, критикалыахха эрэ диэн суруллубут ыстатыйа дьон туһугар, норуотун туһугар ис сүрэҕиттэн ылсан үлэлии сылдьар киһини хайдах да кыртитиэ суоҕа диэн кэпсэтиспиппит табаарыспыныын. Хата, тетторүтүн, Виктор Петренкоттан заҕаччылар кэлэйэллэригэр, Президент быыбарыгар киһи үксэ Михаил Ефимовична куолаһын биэрэригэр эрэллээх тарҕаспыппыт.

Ити Михаил Ефимовичы тоҕо мас-таас нурдук эрэнэбин, ыытыыбын? Дьиҥэр, киниэн кытта утарыта туран кэпсэтэх, сөҕөрүгэспэтэх киһим. Аттыгар да олорбутум, айан суолугар быһыта охсуһан дорообоолоспутум да суох. Мин киниэн көнөрү салайааччы үлэһит киһи быһыытынан билэбин. Истэбин даҕылаатталарын, тыл этиилэрин уонна олору олоххо киллэриигэ үлэлэһэрин. Тыа сиригэр командировкаҕа сырыттахха, М. Е. Николаев тыа хаһаайыстыбатын министрэ үлэлии сылдьан эбэх сананы, бастыҥы олоххо киллэрбитин туһунан кэпсэтии үгүс буолаччы. Холобур, Амма кырыс сирин туһаҕа таһаарыыга оччотооҕу тыа хаһаайыстыбатын министрин кэмэтэ кырата суоҕун ,ахталлар. Урукку быраҕыллыбыт бөһүөлэктэр чөлөрүгэр туһэн, билигин оройуоҥҥа биэс саҥа нэһилиэнньэлээх пуун баар буоллар. Баар буоллулар совхоз, отделениелар. Киниэн аҥы-үөлү дэлэтиигэ оройуоҥҥа киллэрэр кылаатара кырата суох. Бу оччотооҕу министр тыа хаһаайыстыбатын иниики сайыннарыыга, аҥы-үөлү дэлэтиигэ ыытыт кэскиллээх үлэлэриттэн биир кыраный лоскуйу аҕыйыным.

Республика иниики сайдыытын, иниики кэскилин туһугар, этэргэ дылы, утуйар уйу умнан да туран үлэлээбинэ Михаил Ефимович Саха ССР Верховнай Советын Председателинэн талыллыаҕыттан өссө көрсүбүт буолуохтаах. Республика суверенитетын ылыллыытыгар теҥилээх кэлэ-барда, кэпсэтиста, туруоруста этэй. Ити барыта биһиги иниинг дьыҕабыт, иниини олохпут иһин эбэт. Итиннэхэ ангардас Михаил Ефимович эрэ өгөлөөх диэбэппин. Ол эрэйэ Верховнай Совет Председателин быһыытынан үтүөлээх да, сыыһалаах да буоллаҕына, кини ылар иҥэтэ хайдах да үрдүкү турар буолуохтаах.

Мин киниини киһи уонна салайааччы быһыытынан ытыктыырбын, убаастыырбын биллэрэр бэрт үгүс түгэнэртэн икки эрэ түгэни ахтан аһарыахпын баҕарабын. Бу чахчылар хас биирдии саха киһитигэр олус чугастар, истиҥэр дии саныыбын, хас биирдии саха киһитин дуоһатын, олоҕун таарыйар да буолуохтаахтар. Билигин олох ыараан, ас-үөл аччаан, оҥу аһан олох да суох буолан иҥэрин үгүстүт биллибит. Олохпут оссе ыарыыр кутталлаах. Маныаха билигин ордук тыа сиригэр аҥы-үөлү эбэтиигэ, тыа дьонун остуола дэлэй астаах буоларыгар республика правительствотын ортуттан ураты болҕомто, кыһаныы уруллараын уонна онуоха туһаанаах үлэлэр ыытыллалларын биһиги хас биирдибит билэбит, истэбит, көрөбүт. Ол эбэх өрүттэх үлэҕэ сыыһалар-халтылар, көтүтүүлэр, толоруллубакка хаалбыттар ханна барыахтарай, баалар. Ол эрэйи дьонтуо туһалаҕы, кэскиллээҕи оҥоруу, бастаан тута биллибэтэҕин-көстүбэтэҕин иҥнэ, кэлин өйү-санааны түмэн уос номоҕо, истиг махтал буолан кэпсэтиллэн-кэпсэтиллэ сылдьаллар.

Үгүстэр дойдуну, оҥу аһан аан дойдуну долгуппут, аймаабыт атырдьах ыйынааҕы событиелары умна илик буолуохтаахтар. Саха сирин олохтоохторугар, ордук сахалыы тыллаах дьонуо, бу событие биир куһаҕан содуллаах чаалыйар суоттаммыта. Сахалар ытыктыыр, убаастыыр, таптаан ааҕар «Кыым» хаһыаппыт сабыллар кутталламмыта. Итиннэхэ Верховнай Совет Председателэ салайааччы да, киһи да быһыытынан күүскэмо, тирэх, өйөбүл буолбутун умнарбыт табыллыбат. Кини тус бэйэтин инициативатынан «Кыым» хаһыат норуот хаһыатынан билигин саха ыалын күүтүүлээх ыалдьыта, дэлэгэй сэҥээнээх хоһоото буолан аҕаарыгар эргиллиннэ.

Эбэтэр киһи сиир бурдутун ылан көрүөҕүг. Билигин ыарахан кэмнэ бу ордук тыын суолталаах боппуруоһунан буолла. Киһи сиир бурдугун ыһыны урукку чөлүгэр түһэриэ туһунан аналлаах минэн туруорсуу, суруйуу республика бөҕэтигэр ааспыт сылтан саҕаламмыта. Этэрэ дылы, бурдук баар буоллаҕына ырыа да дьиэрэйэр ыыхтаах. Саха дьонун баҕарар баҕарыыларын, иниини дьулуһуулларын учуоттаан М. Е. Николаев үгүстүк кэпсэппитин, туруорсубутун, уп-харчы булбутун түмүгэр сотору-тааҕыта «Саха бурдуга» ассоциация тэриллиннэ. Бу —биһиги, тыа дьонун иниини кэскилбит, олохпут дьылҕата. Бурдугу эбэхтик ыһар, астыыр буоллахлытына, төһө да ыарахан кэм кэлбитин иҥнэ, өлөн-охтон биэриэхпит дуо?! Кыра да буоллар бэйэ бурдуктаах остуолга уурардаах буоларыгар республика правительствотын ортуттан аатыттан аанныахпыт суоҕа эбэт. Итиннэ биһиги Верховнай Советтэн Председателэ үчүгэйдик билэр, өйдүүр. Ол да иҥнэ ассоциацияны тэрийтэрэн иниини кэскиллээх, былааннаах үлэни ыытараргa дьаһайда.

Дьэ ити икки түгэни эрэ аҕыныым. Ангардас бу да түгэнэр Михаил Ефимович дьон туһугар, норуот туһугар кыһаныылааҕын, иниини өтө көрөн үлэлиэрин көрдөрөллөр дии саныыбын. Итиннэ мин туох да омуна, күүркэтиитэ суох этэбин уонна хас биирдии киһи итинник санааҕа кэлэр да буолуохтаах дии саныыбын. Дьэ ол иҥнэ мин тус бэйэм Михаил Ефимович Николаевы киһи киһитинэн, үлэ киһитинэн сыаналыыбын. Киниини Президент поһуугар чаҕылхай кандидатынан республикабыт дьылҕатын, олохпут кэскилин ханнык баҕарар таһымнаах туруорсар ыыхтаах киһинэн аҕабын. Итиннэ киниини критикалыыр, кини сыыһатын-халтытын була сатыыр, бэл оппоозиция быыбары ыытарбакка холонор дьонтуо этиэхпин баҕарабын: кураанахха, кэскилэ, туһата суох дьыалаҕа эрэйдэҥимэҥ, күүскүтүн-уоххутун бараамэҥ, холкутуйан, оллоонноон олорон толкуйдуоҕуҥ, ыарахатан көрүөҕүн иниини дьылҕабытын. Толкуйдуоҕуҥ, ыарахатан көрүөҕүн Михаил Ефимовичы саха бастакы Президениэн талан баран биирдэ сүбэлэһэн, өйөбүл, тирэх буолан.

Прокопий КАРАКАНОВ,
журналист.

Эҥигини хайдах хааччыйалларый?

Үлэ тупсарын күүтэбит

Оройуоммут киниигэр баанньык үлэтэ мөлтөҕө урукку тан биллэр. Сыл ахсын хатыланар хартыыларыгар ыытыллар. Ол да баанньыкпыт бөҕө эрэ баанньыктаахпыт. Ол да баанньыкпыт бөҕө эрэ баанньыктаахпыт, Ол да баанньыкпыт алдьанан-хаҕынан үлэтэ тохтуура элбэх.

Быйылгы сылга нэһилиэнньэ баанньыгынан олус эрэйдээмэ. Биирдэ ыарахаттаах кэм кэлбитин иҥнэ, ыарахан кэм кэлбитин иҥнэ, олөн-охтон биэриэхпит дуо?! Кыра да буоллар бэйэ бурдуктаах остуолга уурардаах буоларыгар республика правительствотын ортуттан аатыттан аанныахпыт суоҕа эбэт. Итиннэ биһиги Верховнай Советтэн Председателэ үчүгэйдик билэр, өйдүүр. Ол да иҥнэ ассоциацияны тэрийтэрэн иниини кэскиллээх, былааннаах үлэни ыытараргa дьаһайда.

Дьэ ити икки түгэни эрэ аҕыныым. Ангардас бу да түгэнэр Михаил Ефимович дьон туһугар, норуот туһугар кыһаныылааҕын, иниини өтө көрөн үлэлиэрин көрдөрөллөр дии саныыбын. Итиннэ мин туох да омуна, күүркэтиитэ суох этэбин уонна хас биирдии киһи итинник санааҕа кэлэр да буолуохтаах дии саныыбын. Дьэ ол иҥнэ мин тус бэйэм Михаил Ефимович Николаевы киһи киһитинэн, үлэ киһитинэн сыаналыыбын. Киниини Президент поһуугар чаҕылхай кандидатынан республикабыт дьылҕатын, олохпут кэскилин ханнык баҕарар таһымнаах туруорсар ыыхтаах киһинэн аҕабын. Итиннэ киниини критикалыыр, кини сыыһатын-халтытын була сатыыр, бэл оппоозиция быыбары ыытарбакка холонор дьонтуо этиэхпин баҕарабын: кураанахха, кэскилэ, туһата суох дьыалаҕа эрэйдэҥимэҥ, күүскүтүн-уоххутун бараамэҥ, холкутуйан, оллоонноон олорон толкуйдуоҕуҥ, ыарахатан көрүөҕүн иниини дьылҕабытын. Толкуйдуоҕуҥ, ыарахатан көрүөҕүн Михаил Ефимовичы саха бастакы Президениэн талан баран биирдэ сүбэлэһэн, өйөбүл, тирэх буолан.

Прокопий КАРАКАНОВ,
журналист.

Ыйылгы сылга нэһилиэнньэ баанньыгынан олус эрэйдээмэ. Биирдэ кэлкигэ муус мурдук тымнаах ыыллыбыт уу буолар. Иккиэн буруолуу сылдьар итии уунан көрсөр. Сороҕор олох даҕаны ыаҕас саҕа нүлүүс ыйанан турар буолар. Күһүнгү өртүгэр баанньык үлэлэрэ аҕыс күнэ эбэх.

Дьон тымныы уу эрэ баар буоллаҕына баар оҕоҕор сылыта-сылыта сууналлар. Оттон итии эрэ уу баар буоллаҕына дьиэлэриттэн чугас ыаллартан муус аҕалаллар. Кинн санаата түһэр хартыыната. Маннык түбэлгэ эбэхтэ хатыламмыта. Ити ыытыллыбатыттан үгүс ыал баанньык туттар. Сорох ыал баанньык туттуоҕун кыаҕа суох. Баанньык үлэтэ тупсарын олохтоохтор күүппүттэрэ өр буолла.

—Күһүнгү өртүгэр бензинмит суох этэ. Уонна санэпидстанция быстах өрөмүөн ыыттарбыта. Муостатыгар линолеум тэлгээбиллит. Кэлин «Чурапчы» совхозтан бензин фондатын ылдыбыт. Аллараа Бэстээхтэн бэйэбит таһынан олоробут. Онон билигин бензиннгэ проблема суох, — диир дьиэ-уот уонна коммунальнай хаһаайыстыба производственнай холбоһугун начальника Петр Михайлович Макаров.

Бу күһүнгүттэн баанньыкка икки кассир миэстэтэ көрүллүбүтэ. Старшай кассир оклада 240 солкуобай, кассир киэнэ — 200 солкуобай. Икки кассир да көрүллэн үлэ уларыйбатаҕа. Сии-биир иккі күн өрөбүл баара. Кэлин нэһилиэнньэттэн наһаа элбэх үнсүү киирэн, баанньык өрөбүлэ суох үлэлиир буолла.

—Парной оһохторбут эргэрдилэр. Сууначчылар наһаа элбэх уунуку таллар, онон оһох түргэнник алдьанар. Аны итинник оһохтору булуу уустугурда, — диир Петр Михайлович.

Баанньык мотуора, ыскуоба алдьанан үлэтин тохтоппута эмиэ элбэх. Аны санитарнай ортугэр кирдэхпитинэ, сыгынньахтанар сирбит хаһан да дьон суунан бүтүөхтэригэр диэри сотуллубат. Киэһэлик киһи унтынан хаатыҥканан кирбэт буолар. Сууначчылар кумааҕыларын, хаһыаттарын урнаҕа быраҕан испэттэр, барыта тэбиллэн хаалан иһэр. Суунар таастарбыт олус кирдэхтэр, тутаахтара суох. Хлор бороһуога да, суурадаһына да уурулуллубат.

Баанньык сүгүн үлэлээбэт буолан күнтэ наһаа элбэх киһи суунар, сарсыарда эрдэттэн тоҥотоҥо кэлэн уочараттыллар. Уочараттаан да диэн, кириҥэ ол тутуһуллубат. Аан аҥылыннар эрэ, кыыл табалары ыыллыт курдук, сүүрүү, аньыыны бөҕөтө. Ким күүстээх, аан аттыгар иниини турбут кабинаны быldьыыр. Онно ыыйан кирбэтэххинэ күүндьылыг баранар, 2-3 чаас тулуурдаахтык нэтэниэххин наада. Дьон баанньыкка сууна барарыгар саҥаарҕыы-саҥаарҕыы тийэллэр. Дьиҥнээн, баанньык диэн киһи настроениетын ере кетөөр, сылаатын таһаарар сириэн буолуохтаах. Аньыыныыга балыйтаран элбэх киһи билиэтэ суох киирэр. Оны бэрэбиэркэлээн сөптөөх ыстараабы олохтуохха.

Дьиэ-уот уонна коммунальнай хаһаайыстыба производственнай холбоһугун салалтата үөһэ этиллибит нормаларга сөптөөх мнэрэни ылыан наада. Нэһилиэнньэ айманыан айманар, Бу ыстатыйабын редакцияҕа кирбит сурунтартан сиэттэрэн суруйдум. Кэлин да тийиибэр, баһаарынайдар көҥүллээбэттэриниэн, баанньык үлэлээбэккэ турара.

Л. НОГОВИЦЫНА.

Сөптөөх кандидатынан ааҕабын

Иван Данилович Черовы республика Президениэн буолуон саамай сөптөөх киһиэн сыаналыыбын. Иван Даниловичы уруккуттан билэбин. Олус сайдыылаах, билиилээх киһи. Бары айгэрэ туох баар боппуруоһу быһаарсыан сөп. Урут Культура министерствотыгар үлэлии сылдьан элбэх тутуулары ыытарбыта, саха искусствотын сайдыытыгар улахан кылааты киллэрсибитэ. Итиннэ да атын республикатыгар, дьонугар-сэргэтигэр өйөрбута элбэх. Биһиги Арыылаахпытыгар элбэх үтүөлээх-өгөлөөх, транспорга, тутууга көмөтө үгүс. Иван Данилович комсомолтан үүнэн Программатыгар быһаччы сыал-сорук туруоруллубут, быыбардаччылар болҕомтолорун түмэр үгүс саналар баллар.

Аны киһи быһыытынан ыллахха, олус үрдүк культуралаах. Дьонтуо сыһыана сайаҕас. Оҕону кытта оҕо, дьахтары кытта дьахтар, ыырдьаҕаһы кытта ыырдьаҕас. Сахалыы, нууччалыы, английскайдыы ыраастык кэпсэтэр. Бу билиитин олохтоох саамай наадалаах. Спортсмен киэнэ бэрдэ, Волейболист, баскетболист, бастаны раарадтаах боксер.

Маннык улахан дуоһунаска саамай сөптөөх үлэһитинэн буолуоҥ диэн эрэнэбин. Уонна барыгытын кэлэр быыбарга Н. Д. Черов кандидатуратын өйүүрүтүүгэр ыытарабын.

И. КУЗЬМИН,
инициативнай болох салайааччыта.

РСФСР Президенин представителэ

Амурдааҕы Комсомольскай куораттан СССР народнай депутата Владимир Михайлович Десятов Хабаровскай кыраайга РСФСР Президенэ Б. Н. Ельцин толору болномочуйалаах представителинэн аныыта. Владимир Михайлович — туохха барытыгар ылсыбытынан сылдьар, регион тирэҕэ турар экономическай, экологическай уонна социальнай проблемаларын дьаныһан турар быһаарар киһи.

«Демократическая Россия» партия Хабаровскайдааҕы отделениета В. М. Десятовы народнай депутаттар кыраайдааҕы Советтарын председателин поһуугар туруорбута. Кыраайга киниини дьон уонна ааныла доруобай буоллаларын хаччыйыы боппуруостарынан дьарыктанар олоххо активнай позиция-лаах киһиэн билэллэр. Кини кыттыытынан ойуур баайын сиҥнэн үөрэтэр экспедиция ыытыллыбыта, кини Нижнэй Тамбовка азотнай уоҕурдуулары оҥорор заводу уонна Комсомольскай оройуоҥҥа Эборон күөл чугаһыгар атомнай электростанцияны тутууну дакаастабыллаахтык, нтэҕэтиилэхтик быһааран туран утарбыта.

Владимир Михайлович кыраай үгүс тыһыынча олохтоохторун өйөбүлүн ылбыта.

Снимокка: Владимир Михайлович Десятов (ортоку) Амурдааҕы Комсомольскайга быыбардаччылары кытары көрсүһүүлэриттэн биирдэстэриигэр.

В. Тарабащук фотота. (ССТА фотохрониката).

ТҮӨЙЭ СЫЛГЫҺЫТТАРА

Эмис, нэпчэки сыанаалаах эзи өгорооччуларыан уохтаах кымыс төрүтүйуураачыларыан сыдалданнаах сырыылаах сылгыһыттары саамай сөпкө аатыыллар. Киниилэр сарсыардатын эрдэлээн, кээһэтин хойутаан миниэр мигэлэрин, аллаах аттарын үрдүгэр олорон халыҥ хаардаах сыһыылары, тоҥуу хомурахтаах үрахтэри сыыйтараллар. Үксүгэр утуйар ууларын умнан, сарсыарда тыҥ хатыыттан, күүһүн аһаабакка, ым сүтүөр диэри сылдьар түбэлтэлэрэ суох буолбатах. Ону сороҕор ситэ сыанаалаччыбыт суох, ардыгар сылгыһыттары олох иллэҥ дьон курдук көрөөччүбүт. Отделениеҕа, бригэдэҕэ туох эмэ үлэ кыайтарбатаҕына, ханна эмэ барыы буоллаҕына, «оттон сылгыһыттар туту гыналлар» диэччибит.

«Чурапчы» совхоз Түөйэтээҕи отделениетын сыспай снэллээҕи көрөөччүлэрэ, үтүө кэпсэтиһии, мөккүөр кэнниттэн, арендаҕа киирсэн үлэлиирэ быһаарыммыттара. Салайаччыларыгар Иван Гавриильевич Местников анаммыта. Кини сылгыһыт буолан төрөөбөтөх киһи. Совхоһугар элбэх сыл транториста-абыта, оту даҕаны оттообута, тиэйбита. Отделениетыгар, совхоһугар биир тиҥүү механизаторыгар биллэрэ, социалистическай куоталаһыы ыаҥыылааҕын быһыытынан оройуонтан тиийэ сурааҕырара.

Билигин звеноларыгар бэйэтиннин бэйиэлэр, биир МТЗ трактордаахтар, УАЗ автомашиналаахтар. Наада буоллаҕына, барыа масыыны ыытар кыахтаахтар. Оттон тракторларын Михаил Васильевич Оконешников бастайаннай илдьэ сылдьар.

Сылгыһыттарыгар Филипп Дмитриевич Монастырев, Семен Васильевич Оконешников бастайаннай сылдьаллар. Оттон саамай эдэрдэрэ Кузьма Корнин звеноҕа иккис сылык үлэлиир. Уол быйыл убаһа аһатар. Бу эдэр киһиэхэ улахан эппиэттээх үлэ. Ол эрээри аҥа табаарыгыттан соҕотохтуу хаалларбаттар, сүбэ-ама буоллаллар, Кэлэ-бара сылдьан үксүгэр М. В. Оконешников көмөлөһөр. Сылгы көрүн үөрүүгэ, убаһаны араарыы буоллар эрэ барыы-ыгыыр ат үрдүгэр олороллор. Оттон ханнык эмэ атыыр үөрэ ханан сылдьарын, хаһарын билээри гынахтарына, автомашиналарыгар олорон баран кэлиэхтэрин сөп.

—Звеноҕа 300-тэн тахса сылгылаахпыт, ол иһиттэн 120-чэ биэлээхпит,—диир Филипп Дмитриевич Монастырев.—Барыа биргэ үлэлиибит. Наада түбэлтэтигэр Михаилбытын трактор рулугар олордоччубут. Быйыл төрүөҕү ылыыны 75 бырыһыанҥа тиэртибит. Сайын сылгыларбыт үөрүн көрө-көрө бэйэбит кыахпытынан оттообуппут, 74 тонна оту соҕотуопкалааб ы п п ы т. Хаар халыҥ, мэччирэҥ суох. Онон сылгыларбыт мрыҥанныах курдуктар. Куттанабыт. Бу үлүгэрдээх от суох сылыгар аны киниилэр аһылыкка киирдэхтэриэ, алдьархай буоллар. Бэйэбит бэлэмнээбит оппут бэрт кырымчыктык аһаттахпытына сөп буолуохтаах диэн суоттаммыппыт. Оптукабытыттан күүһүн отделение кыраны сүөһү айаҕар ылан туттубута.

Отделение сылгыһыттара быйыл Мэҥэ Алаахыгар саҥа күрүө-хаһаа, хаччах туттубуттар. Киниилэр манна элбэхтик сыраласпыттар. Аҕыйах кыһиэхэ мастарын тыаҕа бэйэлэрэ соҕотуопкалаан, трелевкалаан, тиэйэн тутуох диэтахха элбэх үлэ. Кэлэр сыллартан аны маанна дьиэни-уоту, араас көмө тутуулары ыытар былааннаахтар. Базаны саҥалыы тэриллиэриигэр бэйэлэрэ трактордаахтара улаханнык абыраабыт. Отделениеттан дуу, совхозтан дуу техника көрдөһө-ааттаһа барбатахтар. Түмсэ түһэн сарсыҥ ким туту оторуохтааҕын, ханна барыахтааҕын чуолкайдаһаллар эрэ эбит. Аны үлэлэриигэр кэлиилэриигэр-барыыларыгар сыыдам «мигэлэрэ» элбэх бириэмэни ыыпаттарыгар көмөлөспүт.

Бэрт кылгас кэмиэ иэлэн аһар сайынгы бириэмэни сылгыһыттар бэйэлэрин үлэлэриигэр табыгастаахтык туһаммыттар. Аҕыйах киһи күүһүнэн саҥа база тутуллар, бэйэлэрин кыахтарын таба аттарыгар күөх сайын быыстыгыттан сомсуһаллар, сүүһүнэн аҕыллар дьиэнигой оҕолоро эмчирэтиллибэккэ көрүүлэллэр-истиллэллэр, саҥа төрүөх ылыллар, күүһүн муус тоҥор дырама кэмнэрэ этэҥнэ аһаллар. Итиэр барыа бэйэ туһугаах үлэтигэр эпиэттээхтик сыһыаннаһыы, үтүө суобастаах үлэ туоһутуна буоллар. Ону звено үлэһиттэрэ элбэх эбии төлөбүрүнэн бэлиэтэммиттэрэ даҕаны көрдөрөр.

С. АЛЕКСЕЕВ.

КИНОМЕХАНИК ТҮБҮКТЭРЭ

Сорохтор киномеханиҥы туос иллэҥ киһиэхэ аҕаллар: «эмиэ биллэрин таһаарар. Билиэт атыылыыр уонна киинэ көрдөрөн абыраныыр»...

Бэйэтин идэтин баһылаан уонна ис сүрэҕиттэн ыһаллан үлэлиир кэһиэхэ ити тыллар кыһыылаахтык иһиллэр буолуохтаахтар. Саҥа тахсыбыт сонун киинэлэргэ кулуун иһэ хайдарыыан көрөөччү мустааччы. Дьэ, бу хартыыналар көстүөхтэрин иннинэ тыа сирин киномеханига хара сарсыардаттан сүүрэр-көтөр, транспорт көрдөһөр, булбатаҕына бэйэтин да транспортынан оройуон киниигэр тэптэрэр. Итиэн эрэ буолбат, иэлдьи үчүгэйдик көрүнэн аппараттарын саахала суох үлэлиллэрин хаччыйыахтааххын, көрдөрөр лиэнтэҕин сеанс кэмигэр быстыбат-өйдубат гына эрдэттэн бэриннэхтээххин.

Дьон сэргэхсийиллэрэ, истиллэрэ-биилиллэрэ элбэх. Онон киинэҕэ, кулууптарга соччо-бачча тардыстыбаттар. Оттон үтүө киноартиналар киһини умсугутардаахтар. Ону киэнник пропагандаааһын эмиэ киномеханик эбээһинэҕэ.

Хоптоҕотооҕу киноустановка старшай киномеханига Петр Гавриильевич Павлов 1977 сыллаахха Калинин-градтааҕы кинотехникуму үөрэнэн бүтэриэ-ҕиттэн оройуоннаах киносеть систематыгар үлэлэн кэлбэ.

Снимокка: киномеханик П. Г. Павлов.

Т. Кардашевская фотота.

◆ Бас билии ханнык көрүнгэ ордугуй? ◆

ТИЭТЭЙБЭККЭ, КЭСКИЛИН КӨРӨН...

Билигин, кырдьык даҕаны, дьон ойо-санаата бөлкүлүбүт, ытыллыбыт кэмэ. Онуоха араастаан этии-тыныы, куолулааһын, «билээччи-көрөөччү» элбэҕэ көмөлөстө. Ол быыһыгар араас сокуоннар, киһи өйдөөбөт уураахтара кыбытык буоллулар. Итиэ барыта иэччэҕэ суох буолуулуу үөскэппитэ чахчы дии саныыбын. Мин «Саҥа олохха» Эрилик Эристиин аатынан совхоз директора И. А. Филиппов **«Быһымахтык быһаарымыахха»** диэн төбөлөөх ыстатыйатын собулээн аахтым.

Хонон түрдах ахсын сыанабыт ыараан иһэрэ, олохпут чуолкай сүнньүн бөлүк ылыгэ, экономическай өртүнэн дойду үрдүнэн айгыраһыммыт ханнык даҕаны бэйэлээх киһини толкуйдатыах курдук. Арай Россия Президенэ Б. Н. Ельцин аны алта ыйынан сүнньүбүтүн бөлүохтаахпыт, онуоха диэри ыарахаттары көрсүөхтээхпит туһунан этэр. Оччотугар тиэтэйбэккэ, кэскилин көрөн дьаһанарбыт төрдө табыллыбатый диэн саная үөскүүр. Онуоха кэннибитин, атахпытыгар турбут кэммитин, хайыһыч көрөрбүт төрдө табыллыбатый?

Холобур, Хайахсыт иэнилиэгэр 1930 сыллаахха биир артыал тэриллибитэ, элбэх табаарыстыбалар холбоһон 5 колхозтаммыппыт. Оттон 1942 сыллаахха үстэрэ кэһүүгэ ыытыллыбыттара. Кэлин иэнилиэк икки колхоһунан 1954 сыллаахха диэн олорбута. Оттон холбоһон «Победа» диэн аатаммыппыт. 1958 сыллаахха кулун тутарга үүөрт иэнилиэк колхозтан-ра холбоһон суруйааччы Эрилик Эристиин аатын ылыммыппыт. Ол аата бөдөҥсүтүүнэн аттыыр кэммит саҕаламмыта.

Колхоз сырабылын ыаатын председателиэнэ М. Р. Яковлев быыбардаммыта. Киниэхэ үлэҕэ-хаһаска эрилиннибит, быыбаччы салалталаах, төбүт дьоммут Н. И. Дьячковскай, Н. Н. Корякин, В. П. Петров уо. д. а. ыытарыа буолбуттара. Оччолорго хайдахтаах курдук сириэдийбиппитин, ыатырбыппытын үгүстэр биллэлэр, оттон эдэрдэр хаһыаттарга суруйуулларынан, суҕаныан удумаҕалыыр буолуохтаахтар. Ити курдук колхоһунан 1974 сыллаахха диэри олорбуппут. Куолубутунан, өмүрах курдук, бэҕэһээти колхозтаахтар эмиэ уоһэттэн ыйы күүһүнэн рабочай кылаас ахсаанынан киирбиппит. Хамнаспытын ыйынан тута ылар буоламмыт, үөрүү-көтүү, уруй-айхал үөһэ түспүлүт. Ол да буоллар күнаҕаннык үлэхсэбэтэхпит, элбэхтик хайаҕанарбыт. Биһигин колхозтар, совхозтар тэҥе даҕаны кэйгэ-түгүллүбүттэрин иһин, кырдьаҕастар саҥаабыттар, коллективнайдык үлэлээбин, саҥаны биргэ түмэн дьаһаныы ордук эбит.

Ол эрээри, биһигин эргитэ саҥаатахха Н. С. Хрущев дойдуну салайан олордоҕуна бөҕө уопсай аҕас таһаарыллыбытыгар раан кэллибит, совхоз түөрт сап. Ол кэтах хаһаайыстыбаны эйиэ буолар. Онуоха дьаһамматах буоллар, биһигин хас биирдии ыал 4-5 ыанар ыпахтаах, итиннэхэ дьүөрэлээх ыччат сүөһүлээх, сылгылаах буолуох этэ. Саха сиригэр сорох оройуоннар итиннэ бэйэлэрин усулуобуйаларыгар сөп түбэһиннэрэн дьаһаммыттар. Холобур, Булуу эҥэр оройуоннар. Ону хайгыахха эрэ сөп. Оттон биһиги үөһэттэн салалтаҕа сабардаппыппыт мэлдьэх буолбатах. Ону оройуон оччотооҕу салалтата ситэ толкуйдаабатах, ыарахаттан корботех, инники кэскилин түстэбэтэх диригэ тиийэбит.

Биһигин үөһэттэн дьаһал суох, ким даҕаны эйигин маннык дьаһаныахтааххын диэн күһэйбот. Талан ылбыт суолгунан бар, бэйэн көҥүлүҥ. Ол иһин этэбин олох тиэтэйбэккэ сүбэлэһиҥ, биир табыгастаах суолу тобулуоҕуҥ, инникигитин кэскиллээхтик түстүөҕүҥ диэммин.

Төһө даҕаны совхоһу атарахсыталлар, бэйэм эрэ киирпиэппин. Холобур, Эрилик Эристиин аатынан совхоз биһигиттин курдук олоруон наада. Онуоха сирэ-уота эпиэттиир, ойдом олорор учаастах диэн суох. Мэлдьэхсиник, Уоҕаны аатыахтарын сөп да, онтук ырааҕа суохтар, сибээс күнэтэ түтүһүллүр. Ити—биирэ. Иккиһиэн, 33 сыл устата күүстүтүн холбоон араас сыллары, биир өйдөөхтөр-саҥаалаахтар. Ол тоҕото биллэр. Киниилэр тэрилиппүттэрэ былыргыттан хардарыта өйөөн, ыһалаҕаларын хардарыта атастаһан, сүбэлэрин холбоон олорбут дьон. Ол үтүө үгэс сирэ-буорга тэпсиллиэ суохтаах, Үсүһүнэн, совхоз экономическай өртүнэн соччо куһаҕан суох. Күннээҕи үлэ хамнас ыыйтарбата, аахайбат буолуу, көтүтүү баара биллар суол. Олор үрүө-тараа барыыга тирэх буолуохтарын табыллыбат.

Биирдиилээн баһынай хаһаайыстыбанан бараачылары хаччахтыыр табыллыбат, совхоз иһиэн да буолбутун иһин, көҥүлүөххэ. Баһынай хаһаайыстыбалартан даҕаны, арендаттан даҕаны куттанымыахха наада. Олохпут уйгутун бэйэбит түстүөҕүҥ. Олус биирдиилээн бытарыйарбыт табыллыа суоҕа, ханныгын да иһин сүрүннүүр коллективнай хаһаайыстыба баара ордук. Сыта-тура толкуйдаан. Билигин 15-тэн 30-тар диэри саастаах ыччаттар, эйиэхэ 30 тыһыынчалаах автомашиналар, 8-10 тыһыынчалаах дубленкалар, 2-3 тыһыынчалаах атах тангастара, о. д. а. рынок сыанатынан кэмэйдэнэр табаардар туохха наадалаахтарый? Ол онтутар чиэпиэй үлэбитинэн хоргуйбат суолбутун тобулуоҕуҥ, инники канчаарын ыччаттарбыт кэскиллэрин тускулуоҕуҥ, былыргы өбүгэларбит үтүө үгэстэрин салгыаҕыҥ.

Совхозтар биһигиттэн туллаарын үрдэр да буоллахха, биирдиилээн ыал хайдах оттоон-мастаан төһө сүөһүнү иитэн, онтон ордоруонан нэһилиэнньэни хаччыйыан өйүм хоппот. Онуоха эбии ыыра техника суох. Куһаҕаныы талан эттэххэ, аһыыга турдун, сут-кураан сыллар бүрүүкэтинэр, бу соҕотох киһи ханна сир отон оттуой, кэпсэтиһэн тоҕо тардан аҕаллай. Ыксаан сүөһүлэрин сүүстэрин таһыйталаан баран бэйэбитигэр үрдүк сыанаҕа эттэрин атыылаан кэһин-күүһүн төлөөрөй. Оччоҕуна оройуон сүөһүтэ-аһа төбөлөөх сарбыллыаҕай? Итиэн таба өйдүөххэ, сыаналыахха наада. Оччотугар коллективынан үлэлээһиэн ордуктаах буолуоҕун ыытта сөбүлэһэрбит тоҕо табыллыбатый?

Биһиги ыччат үөрэхтээх, киэҥ билиилээх. Өбүгэлэрэ, төрөппүттэрэ, чугас аҕа саастаах дьоннорго хайдах усулуобуйаҕа олорон, үлэлээн кэлбиттэрин, хайдах салалтаҕа олорбуттарын билэр. Ол гынан баран киниилэргэ олоххо олут тиийбэт, бэйэлэрэ тутан-хабан, дьаһайан үлэлээбэтэхтэрэ этэн, аҕа көлүөнэ туох диэрин, хайдах дьаһайарын кэтэһэ үөрэнэн хаалбыт. Онуоха эбии аныгы ыччат өйүргэс. Ити табыллыбат. Онон «Кырдьаһы хааһахха хаалыы сылдьан сүбалэ» диэн сиэдэрэх сүбэни ылыныахха. Онуоха алыптан үөһэнтэ диэри үөрэнэхпитин наада. Кылаабынайа, дьону кытта кэпсэтэ, биир тылы була сатыахха, үлэһиттэр санааларын табыахха, киниилэрдиин биир өйгө-санааҕа түмсүөххэ.

П. ФЛЕГОНТОВ.

Дарпигиэзэн оҕо музыкальнай оскуолатын художественнай кылааныгар үөрэнэччилэр станковай композицияҕа, живописька, скульптураҕа уонна декоративнай-прикладной искусство торуттэригэр үөрэнэллэр.

Снимоктарга: художественнай кыласка үгүс сылларга преподавателинэн народнай маастар, СССР культуратын туйгуна Ким Конфеевич Колесов үлэлиир: художественнай кылаас үөрэнээччилэрэ.

Т. Кардашевскай фотота.

Нйытыг — эппиэттиибит

«Мин билигин оҕолорбун көрөн үлэлээбэхэ олоробун. Балтараа саанан туола илик оҕобор 154 солкуобай пособие ыларым таһынан бэйэбэр компенсация диэн көрүллүөр дуо? Мин билигин компенсация диэни ылбакка олоробун, «оҥук көрүллүбэт» диэбиттэрэ. Иккис оҕоҕуттан ыйдааҕы пособиеҥ үрдүүр диллэр. Итиэрэ быһаччайдык кордоһоҕун. Т. П.».

Эппиэттиир райсовет дьахталлар ортолоругар үлэҕэ отделын сэбиэдиссэйэ Ж. И. ВАСИЛЬЕВА:

— Оҕолорун көрөн олорор дьахталлар үлэлээбит тэриллэриттэн, пособиелэрин таһынан, бэйэлэриэрэ компенсация ылыахтаахтар. 60 солкуобайга оройуоннай коэффициент эбиллэр. Итиннэ бэйэлэрин үлэлээбит тэриллэриттэн оҕолоро үс саастарыгар диэри ый ахсын ылыахтаахтар. Иккис оҕоҕо дьахтар тыа сиригэр, наһилиэктэ эрэ олорор буоллаҕына ыйдааҕы пособие үрдүүр. 225 солкуобай буолар. Оройуон кинигэр олорор буоллаҕына үрдээбэт.

Онон бу боппуруоһу ыйытааччы (ыйытыллыбыт ыйытыгар закыгын, аадырыскытын толору суруйуг) үлэлээбит тэриллэтин кытта сөпкөһүүхтээх.

КӨБҮӨРГЭ ЭДЭР БӨҔӨСТӨЕ

Соторутаабыта Саха ССР норуот үөрэҕирэнитигэр министерствотын тэриллиитинэн Олимпийскай соньуу үрүк кемус призера Александр Иванов бириһитигэр көҥүл тустууга бириҥдилээн уонна хаамаҥнаан бастыыр иһин күрэхтэһии Чурапчы сэлиэнньитигэр буолан аста. Күрэхтэһиигэ 14-15 саастаах уолаттар кытыннылар. Алта оройуонтан сүүстэн тахса бөҕөс түмүстэ.

Лена илин эҥэринээҕи зона бэйэлэрэ чемпионнарыван 32 кг ыйааһынтан Слава Другин, 40 кг — Леня Иванов, 51 кг — Коля Макаров, 55 кг — Петя Платонов, 83 кг — Алеша Титов (барыа чурапчылар), 38 кг — Матвей Матвеев, 47 кг — Рома Захаров, 60 кг — Коля Филиппов (барыа аммалар), 35 кг — Дима Алексеев, 65 кг — Ваня Москвитин (уус-алданнар), 43 кг — Витя Яковлев, 70 кг — Дима Баишев (мэҥэ-хаҥаластар), 76 кг — Заза Маргвелидзе, 83 кг үөһэ ыйааһынтан Володя Жданов (нерюнгралар) буоллулар.

Иккис күн барбыт сыраалаах кинэсии түмүгэ итиннэк, Хамаандалар үчүгэйдик тэриллэн кэлбиттэрэ эгил-тэгил тардыаласпыттарыттан да көстөр. Арай таатталар табыллыбатылар. Кинилэртэн биир да бөҕөс үс бириистээх миэстэ иһигэр кирсибэтэ, хара маҥнайгыттан күүстээхтэргэ түбэспиттэрэ оҕустаҕа.

Тустуу да халбас хараҥы курдук. Финалга 83 кг ыйааһынтан тустубут Алеша Титов утарсааччыттан Андрей Шпаковтан (Нерюнгри), уҥуоҕунан намыһах эрээри, сиртэн-буортан силис тардан тахсыбыт курдук модьу-тара көрүҥүнэн маҥнай утаа «ыалдьаччылары» астынарда. Оҥ эрээри көрүн аата көрүн. Анараа уол биһиги кинэбитин таптаабыт сиригэр сөп буолабуола түҥнэри нөтө сырытта. Биир түгэнигэ А. Титов утарсааччыта кэнниттэн куубан быраҕаары оҥостон эрдэҥинэ, ныырда быһыылаах, тиэрэ кэдэрийэн, кинитин бүтүн бөҕөтүнэн «лис» тына

көбүөргэ хам баттаан кэбистэ, Чемпион албан аата илэ бөҕөтүнэн тиийэн кэлиҕэ итэ.

Ордук сытыы кирсиини финалга чемпион аатын былдьаспыт Петя Платонов уонна Юрий Цыкунов (Амма) көрдөрдүлэр. Петя утарылаһаччытын техникатынан, иирсэргэ ыргэһинэн баһыйар курдук эрээри, күүһүнэн сабырыйтарара улаханнык атахтыы сырытта. Элбэх очконан сүүйтэрэн иһэн, көрсүһүү бүтүө аҕыйах секүүндэ-хаальыта хардары албастаан ыраастык уурда. Петя көрсүбүт бөҕөстөрүн барыларын ыраастык кыайан, «Элбэх ыраас кыайыы иһин» диэн анал бириһи ылыан ылла.

Оттон 65 кг ыйааһынаахтарга тустубут Ваня Москвитиннэ ким да таҥаас буолбата: утарылаһаччыларын күүс-уох, техника өртүнэн лаппа баһыйтаан, «Үчүгэй техникалаах тустуук» аатын ылла. «Кыайыыга дьулуурун иһин» бириис хаһаайынынан Амма эдэр бөҕөһө Матвей Матвеев буолла. Оттон чаҕылҕаннаах сытыы, түргэн быраҕыыларынан көрөөччүлэр, сутарын туйпут Витя Яковлев «Бастыҥ тустуук» аатын ылан, улахан кэскиллээх тустуук тахсыҕын кэрэһилээтэ.

Үс саханы көҥүл тустуу көбүөрүгэр сирдээбит, тиэрэх буолбут төрүт тустуунан, биллэн турар, хапсаҕай буоллаҕа. Онуоха суолта бэриллэн, хапсаҕайга абсолютнай чемпион аатын былдьаһыы ыытыллыбыта көбүөрү киэргэтта. Бары кэриэтэ орто уонна ыарахан ыйааһынарга бастаабыттар кинристиэр. Хапсаҕай мунутуур кыайыылаҕын аата бэрт сыраанан каллаҥ: 60 кг бастаабыт Коля Филиппов (Амма) уонна 70 кг иккис буолбут Мэргэн Эмендеев (Чурапчы) 5 мүнүүтэ кэриҥэ тустубуттарын эрэ кэннэ Амма бөҕөһө бүдүрүтэн, мүһэбитин кыл мүлчү туттаран илдьэ барда.

Түмүккэ Чурапчы хамаандата бастаата, оттон кэнниттэн миэстэлэргэ Амма, Уус-Алдан, Нерюнгри, Мэҥэ-Хаҥалас, Таатта хамаандалара таҕыстылар. Бу ыытыллыбыт күрэхтэһии ахсыннык 13—15 күннэригэр Якутскай куораттан буолуохтаах республика түөрт зонатын тустуктара көрсөр күрэхтэһиилэригэр бэлэмнэниллэ буолар: 4 миэстэ иһигэр кирсибит бөҕөс финальнай күрэхтэһиигэ кыттар бырааба ылар. Онон Чурапчы түһүлгэтэ оҕуст ким хайдах оҥостон, саадаҕын хайдах курданан эрэрин хайа эмэ өртүнэн ыйдаҥардан көрдөрдө диэн бигэтик этиэхха сөп.

В. НИКИФОРОВ.

ОҔО ЫАЛДЬАР ТҮБЭЛТЭТИГЭР

Сытыы респираторнай вирусная сыстыганнаах ыарыы (ОРВИ) — оҕо аймахха олус кэҥэтии тэнийбит ыарыы. Үгэс курдук, кини чэпчэкитик аһар, оҕо олоҕор кутталы үөскэтэт. Ол иһин ыарыһаҕы дьиэҕэ көрөн-истэн өмтиллэр. Онуоха ханнык бырааблылар тутуһуллуохтаахтарый?

Бастатан туран, ыарыһах оҕо сытар хойун күҥгэ түөртэн-алтаттан итэҕэһэ суох салгылаттыллар, хойун муостатын бириҥкитэ сиистээх тирээпнэнэн сотуллар. Хоско салгын температурата 20 кыраадыс сылаас буолуохтаах. Ыраас салгын оҕо тыынарын, кини уонсай туругун туһсарар, онон оҕо утуйар кэмигэр бордууһуланы аҕаҕас хаалларар ордук.

Оҕо тыынар органнара ыарыйдарына, үгэс курдук, температурата үрдүүр, ардыгар, тиритэр. Онон кини үгүс уону сүтэрэр. Итиннэ толоҕор сылаатан оҕоҕо уону, чэй, морсу, согу, хомпуоту сотору-сотору иһэрдиллиэхтээх: Оҕо колоһүнүн кытта организмыттан үгүс туулуун таһаарар. Онон утаҕар туус эбиэххэ сөп. Холобур, чаайынай ньуоска аҥара ууга суурайыллар уонна ыратын саахарданар. Кыра оҕо сороҕор утаппыта билбэт. Онон кинээхэ утаҕы эрдэтиллэ бэйэтэ сотору-сотору иһэрдиэхтээх.

Оҕо ыарыйдаҕына бастакы күннэригэр аппетита суох буолар. Итиннэ төрөппүттэр куттаныа суохтаахтар. Ити түбэлтаҕэ күүһүнэн аһата сатыыр табыллыбат. Күүскүвэн аһатар буоллаххына, оҕо хаппырыыстыыр, ытыыр, түмүгэр өбүйүөн сөп.

Ыалдьыбат оҕому төрөппүттэр үөсүгэр бэйэлэрэ эмтиллэр. Ораас эмэ, ол иһигэр антибиотиктары тутталлар. Ханнык да түгэнигэ врачка көрдөрбөккэ эрэ эмтэниллиэ суохтаах. Ыарыы уһаан, тэнийэн хаалан сыстарыылаах, охсуулаах буолуон сөп. Холобур, бронхит, ларинготрахеит, ойоҕостотуу (пневмония) курдук ыарыыларга тириэрдиэн сөп. Онон оҕону врач этиитинэн, контуруоллаһыынынан эрэ эмтэниллиэхтээх.

Температура туһэрэр эмтэриэн үлүһүйэр сатаммат. Үгүс түбэлтэҕэ үрдүк температура оҕо доруобуйатыгар куттала суох. Оҕо температурата 39 кыраадыстан үрдэтэҕинэ врач кэлиэр диэри температура туһэрор эмиэ (анальгин, парацетамол) биирдэ эрэ бэриллиэхтээх. Оҕо этиэ сөрүүнэтэр ньымалар (сүүһүгэр тымныы, пинчэйдэй соттору ууруу, оҕо хөс таҥаһын устуу, оҕо этин тымныы уунай сотуу, о. д. а.) туттуллуохтаахтар.

Оҕо ыалдьыбытын биллэххэ муннугар интерферон таммалатыахха сөп. Ол вирус сыстыытын утары охсуһарга ордук туһалаах. Оҕо ыалдьыбыт бастакы күннэригэр интерферонунан эмтээһин кодьүүнэ улахан. Интерферон суурадаһынын 2-3 хааппыланы күнүгэ 5-6 төгүл оҕо муннугар таммалатыллыахтаах. Итиннэ сэргэ оксолиновай маазынан муннук иһин биһэр эмиэ көмөлөһөр.

Уоһа этиллибити таһынан өссө биир кодьүүстээх эмтиир ньыманы сүбэлиэххэ сөп. Бүтүн чесноктан 1-2 тооромоһун арааран ылан, кыра тыына быстаан баран, 50 мл оргуйбут уугa 2-3 чаас туруоруллар. Ол кэнниттэн эрэ муннуга 1-2 хааппыланы таммалатыллар. Оҕо олус кыра буоллаҕына, муннугар хааппыланы куппакка эрэ, быстаммыт чеснокпут маарылаҕа суулаан баран, оҕо сытар оронун үрдүгэр ыйыахха сөп.

Хас биирдии төрөппүт оҕоҕо 100-200 мл утаҕы эбии иһэрдиэ түбэлиэх бириллибит таблеткатаабар ордук кодьүүстээҕин ыйдуох тустаах.

Оҕону врач эрэ сүбэтинэн эмтээн!

М. НИКИФОРОВА,
педиатр-врач.

Финляндия. Дьылҕа тоҕо да кубулҕаттаабын иһин саамылар норуоттарын дьарыгын, арааһы огорор үгэстэрин ыһыктыбаттар. Саами ыаастардара дьаныһан үлэлээн муостан, үрүҥ кемустан, тирээттэн, эгэлгэ, ол иһигэр улахан сыаналаах металлартан кинэ кэрэхсиэҕин огорон таһааралларын.

Снимокка: Петтери Лаити — саами маһы кыһан огорор маастара.

ССТА фотохрониката.

Редактор П. И. ПОПОВ.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор — 21-332, отделы — 21-285, общий — 21-505.

Учредитель газеты «Саҥа олох» — районный Совет народных депутатов.
Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам.
Индекс газеты 54967. Объем — 1 усл. печ. лист. Тираж — 4140.

ЗАКАЗ № 147.

Чурапчинская районная типография Госкомпечати Якутской-Саха ССР, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а».